

εἶπετο ἂν τὸ κινουῦν κινεῖσθαι. Καὶ οὕτως εἴρηται ἐν τῷ τρίτῳ τῶν φυσικῶν, ὅτι ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ πάθος εἰσὶ μία ἐνέργεια τῆς οὐσίας, ἀλλὰ διαφέρουσι τῷ λόγῳ, καθὼς ἡ ἐνέργεια σημαίνεται ὡς ἀπὸ τοῦ ποιούντος· τὸ δὲ πάθος ὡς ἐν τῷ πάσχοντι, οὕτω προεῖπε, καὶ ὅτι ἡ αὐτὴ ἐστὶν ἐνέργεια τοῦ αἰσθητοῦ καὶ τοῦ αἰσθανομένου τῷ ὑποκειμένῳ, ἀλλ' οὐ τῷ 6 λόγῳ. Ἡ ἐνέργεια τοίνυν τοῦ ψοφητικοῦ ἢ τοῦ ψόφου ἐστὶν ἡ ψόφησις· ἡ δὲ ἐνέργεια τοῦ ἀκουστικοῦ ἐστὶν ἡ ἀκουσις· λέγεται γὰρ διχῶς ἡ ἀκοὴ καὶ ὁ ψόφος· κατ' ἐνέργειαν, καὶ κατὰ δύναμιν· καὶ ὅπερ εἴρηται περὶ τῆς ἀκοῆς καὶ τοῦ ψόφου, τῷ αὐτῷ λόγῳ ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων καὶ αἰσθητῶν. Ὡς περὶ γὰρ ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ πάθος ἐστὶν f. 325 ἐν τῷ πάσχοντι, καὶ οὐκ ἐν τῷ ποιούντι ὡς ἐν ὑποκειμένῳ, ἀλλὰ μόνον ὡς ἐν ἀρχῇ καὶ τῷ ἀφ' οὗ, οὕτως ἢ τε τοῦ αἰσθητοῦ ἐνέργεια καὶ ἡ τοῦ αἰσθητικοῦ ἐστὶν ἐν τῷ αἰσθητικῷ ὡς ἐν ὑποκειμένῳ. Ἄλλ' ἐν τισὶν αἰσθητικοῖς καὶ αἰσθητοῖς ὠνόμασται ἑκατέρωθεν ἡ ἐνέργεια, οἷον ἡ ψόφησις τοῦ αἰσθητοῦ, καὶ ἡ τοῦ αἰσθητικοῦ, οἷον ἡ ἀκουσις. Ἐπὶ τινῶν δὲ 15 θάτερον μόνον ὠνόμασται, δηλονότι ἡ ἐνέργεια τοῦ αἰσθητικοῦ· δράσις γὰρ λέγεται ἡ ἐνέργεια τῆς ὄψεως, ἀλλ' ἡ ἐνέργεια τοῦ χρώματος οὐκ ὠνόμασται. Ὁμοίως καὶ γεῦσις μὲν ἐστὶν ἡ ἐνέργεια τοῦ γευστικοῦ, ἀλλ' ἡ ἐνέργεια τοῦ χυμοῦ οὐκ ὠνόμασται παρὰ τοῖς Ἑλλησιν.

Ἐπεὶ δὲ μία μὲν ἐστὶν. Ἐνταῦθα ἐκ τῆς προεκτεθειμένης λύ- 20 σεως πρόεισι πρὸς τὸ δεῖξαι τὴν ἀλήθειαν τῶν δύο ζητημάτων, ὧν τὸ πρῶτον ἐστὶν, πότερον ἢ αἰσθησις καὶ τὰ αἰσθητὰ ἅμα φθείρονται τε καὶ σφύζονται. Πρὸς τὴν λύσιν τοίνυν τούτου φησὶν ὅτι ἡ ἐνέργεια τοῦ αἰσθητοῦ καὶ τοῦ αἰσθητικοῦ ἐστὶ μία τῷ ὑποκειμένῳ, ἀλλὰ διαφέρουσι τῷ λόγῳ, ὡς εἴρηται. Ἀνάγκη τοίνυν ἐστὶ τὴν εἰρημένην κατ' ἐνέργειαν ἀκοὴν 25 καὶ τὸν εἰρημένον κατ' ἐνέργειαν ψόφον ἅμα σφύζεσθαι καὶ φθείρεσθαι. Ὡσαύτως δὲ ἔχει καὶ περὶ τοῦ χυμοῦ καὶ τῆς γεύσεως καὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων καὶ αἰσθητῶν. Ἄλλ' ἐὰν λέγηται κατὰ τὴν δύναμιν, οὐκ ἀνάγκη ἐστὶν ἅμα σφύζεσθαι ἢ φθείρεσθαι. Ἐκ δὲ ταύτης τῆς λύσεως ἀποκλείει τὴν δόξαν τῶν ἀρχαίων φυσικῶν, ἐν τῷ· Ἄλλ' οἱ πρότερον, λέγων ὅτι 30 οἱ πρότεροι φυσιολόγοι οὐ καλῶς ἔλεγον δοξάζοντες μηδὲν εἶναι λευκόν, ἢ μέλαν εἰ μὴ δταν ὀραῖται, οὐδὲ χυμὸν εἶναι εἰ μὴ δταν γεύηται, ὡσαύτως καὶ περὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων καὶ αἰσθητῶν. Καὶ διότι οὐκ ἐπίστευον εἶναι ἄλλα ὄντα εἰ μὴ τὰ αἰσθητὰ, οὐδὲ ἄλλην δύναμιν γνωστικὴν εἰ μὴ τὴν αἰσθησιν, ἐπίστευον ὅλον τὸ εἶναι καὶ τὴν ἀλήθειαν τῶν πραγμάτων 35 εἶναι ἐν τῷ φαίνεσθαι, καὶ ἐντεῦθεν ἤγοντο πρὸς τὸ πιστεύειν τὰ ἀντιφατικὰ ἅμα εἶναι ἀληθῆ διὰ τὸ διαφόρους τὰ ἀντιφατικὰ δοξάζειν. Ἐλεγον δὲ τρόπον μὲν τινα ὀρθῶς, τρόπον δὲ τινα μὴ ὀρθῶς. Ἐπεὶ γὰρ

διχῶς λέγεται ἡ αἰσθησις καὶ τὸ αἰσθητόν, δηλονότι κατὰ τε δύναμιν καὶ κατ' ἐνέργειαν, περὶ μὲν τοῦ κατ' ἐνέργειαν αἰσθητοῦ καὶ τῆς αἰσθήσεως συμβαίνει τὸ λεγόμενον ὑπ' ἐκείνων, δηλονότι τὸ μὴ εἶναι τὸ αἰσθητὸν χωρὶς τῆς αἰσθήσεως· οὐκ ἔστι δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο ἀληθές καὶ περὶ τοῦ
 5 κατὰ δύναμιν αἰσθητοῦ καὶ τῆς αἰσθήσεως. Ἄλλ' αὐτοὶ ἀπλῶς διελέγοντο, τουτέστιν ἄνευ διαστολῆς, περὶ τῶν πολλαχῶς λεγομένων.

Εἰ δ' ἡ συμφωνία φωνῆ τις. Ἐνταῦθα τίθησιν ἐκ τῶν προειρημένων λύσιν ἄλλου ζητήματος, διατί δηλονότι τινὰ μὲν τῶν αἰσθητῶν φθείρουσι τὴν αἰσθησιν, τινὰ δὲ ἡδύνουσιν. Καὶ φησὶν ὅτι εἰ ἡ συμφωνία
 10 ἔστι φωνῆ τις, καὶ τις φωνῆ, ἔστι τὸ αὐτὸ τῇ ἀκοῇ, καὶ ἡ συμφωνία ἔστι τις ἀναλογία, ἀνάγκη ἄρα τὴν ἀκοὴν εἶναι τινὰ ἀναλογίαν. Καὶ διότι ἐκάστη ἀναλογία φθείρεται τῇ ὑπερβολῇ, διὰ τοῦτο τὸ ὑπερβάλλον αἰσθητὸν φθείρει τὴν αἰσθησιν, ὡσπερ ἡ ὑπερβάλλουσα φωνὴ κατὰ τὸ βαρὺ ἢ τὸ ὀξύ φθείρει τὴν αἰσθησιν τῆς ἀκοῆς, καὶ ὁ ὑπερβάλλον χυμὸς φθείρει
 15 τὴν γεῦσιν, καὶ τὸ σφόδρα λαμπρὸν ἢ ζοφερὸν φθείρει τὴν ὄψιν, καὶ ἡ ἰσχυρὰ ὀσμὴ φθείρει τὴν ὀσφρησιν, ὡς τῆς αἰσθήσεως οὔσης ἀναλογίας τινός. Ἄλλ' ἐὰν εἰλικρινῆ τὰ αἰσθητὰ ἄγωνται εἰς τὴν ἀνάλογον μίξιν, ἡδέα ἀποτελοῦνται, ὡσπερ ἐν τοῖς χυμοῖς, ὁπόταν τι κατὰ τὴν ὀφειλομένην ἀναλογίαν ἢ ὀξῶδες, ἢ γλυκύ, ἢ ἄλμυρὸν εἰσὶ παντάπασιν ἡδέα, καὶ ὅλως
 20 τὸ μικτὸν μᾶλλον ἔστιν ἡδὺ ἢ τὸ ἀπλοῦν, ὡσπερ ἡ συμφωνία ἡδίων τῆς ὀξείας μόνον, ἢ βαρείας μόνον φωνῆς, καὶ ἐπὶ τῆς ἀφῆς δὲ τὸ συγκείμενον ἐκ τοῦ θερμαντοῦ καὶ ψυχραντοῦ. Ἡ γὰρ αἰσθησις τοῖς ἀναλόγως ἔχουσιν ἐφίδεται ὡς ὁμοίοις ἑαυτῇ, διὰ τὸ τὴν αἰσθησιν εἶναι ἀναλογίαν τινά· τὰ δὲ ὑπερβάλλοντα φθείρειν τὴν αἰσθησιν ἢ τὸ ἐλάχιστον λυπεῖν αὐτήν.

25

Leçon III.

Ἐκάστη μὲν οὖν αἰσθησις. Προῆλθεν ὁ Φιλόσοφος ἀνωτέρω πρὸς τὸ ζητῆσαι τὴν κοινὴν αἰσθησιν ἐκ ταύτης τῆς ἐνεργείας, ἥτις αἰσθανόμεθα ἡμᾶς ὄραν καὶ ἀκούειν. Ἐκ δὲ ταύτης τῆς ἐνεργείας ἠνέχθη
 30 πρὸς τοῦτο, ὅτι ἡ δυνάμει ὄψις αἰσθάνεται τῆς ὀράσεως, ἄλλω μόντοι γε τρόπῳ παρὸ αἰσθάνεται τοῦ ἔξω αἰσθητοῦ. Ἄλλ' οὕτω σαφές γέγονεν, ὅτι ἡ δύναμις ἢ κριτικὴ περὶ τῶν ἐνεργειῶν τῶν αἰσθήσεων ἔστι μία καὶ κοινή, καὶ διὰ τοῦτο περαιτέρω προβαίνων ζητεῖ καὶ ἀνιχνεύει τὴν δύναμιν δι' ἄλλης ἐνεργείας, ἥτις δείκνυσιν εἶναι κοινήν δύναμιν μίαν ἔχουσάν πως
 35 πρὸς πάσας τὰς αἰσθήσεις· καὶ αὕτη ἡ ἐνέργεια ἔστι τὸ διακρίνειν τὰ
 f. 325^v αἰσθητὰ | ἀπ' ἀλλήλων· καὶ περὶ τοῦτο δύο ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσιν ἐφόσον ἑαυτὴν δύναται ἐκτείνειν ἢ κρίσις τῆς ἰδίας αἰσθήσεως· δεύτερον, ζητεῖ περὶ ἐκείνης τῆς κρίσεως τῶν αἰσθητῶν, ἥτις ὑπερεκτείνεται τῆς δυνάμεως

τῆς ἰδίας αἰσθήσεως, ἐν τῷ· Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ λευκόν. Λέγει τοίνυν, πρῶτον, ὅτι ἐκ τῶν εἰρημένων φανερόν ἐστίν, ὅτι ἐκάστη αἰσθησις γνωστικὴ ἐστὶ τοῦ ὑποκειμένου αὐτῇ αἰσθητοῦ, οὗτινος τὸ εἶδος ἐστὶν ἐν τῷ ἰδίῳ ὀργάνῳ, καθόσον ἐστὶ τοιόνδε ὄργανον· μεταβάλλεται γὰρ τὸ ὄργανον ἐκάστης αἰσθήσεως ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἀντικειμένου τῆς αἰσθήσεως καθ'αυτό, 5 καὶ οὐ κατὰ συμβεβηκός, καὶ ἐκάστη αἰσθησις διακρίνει τὰς διαφορὰς τοῦ ἰδίου αἰσθητοῦ, ὡσπερ ἡ ὄψις διακρίνει τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν, ἢ δὲ γεῦσις τὸ γλυκὺ καὶ πικρὸν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων ἔχει.

Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ λευκόν. Ἐνταῦθα δείκνυσι τίνι χρῆ ἀποδίδοσθαι τὴν διάκρισιν, ἣτις ὑπερβαίνει τὴν ἰδίαν αἰσθησιν, δηλονότι τὸ διακρίνειν 10 τὸ αἰσθητὸν μιᾶς αἰσθήσεως ἀπὸ τοῦ αἰσθητοῦ ἄλλης αἰσθήσεως, καὶ περὶ τοῦτο δύο ποιεῖ· πρῶτον, διορίζεται τὴν ἀλήθειαν· δεῦτερον, ἀντιτίθησι κατὰ τῆς ἀληθείας καὶ λυεῖ, ἐν τῷ· Ἀλλὰ μὴν ἀδύνατον. Περὶ τὸ πρῶτον τρία ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσιν ὅτι αἰσθησις ἐστὶν ἡ διακρίνουσα τὸ λευκὸν καὶ τὸ γλυκὺ καὶ διαιροῦσα αὐτά· δεῦτερον, δείκνυσιν ὅτι οὐκ 16 εἰσὶ δύο δυνάμεις αἰσθήσεως ἀλλὰ μία, ἐν τῷ· Οὐτε δὲ κεχωρισμένῳ· τρίτον, ὅτι ἅμα ἐκείνη ἡ δύναμις διακρίνει ἐκάτερον αἰσθητὸν, ἅπερ ἀλλήλων διαιρεῖ, ἐν τῷ· Ὅτι δὲ οὐδ' ἐν κεχωρισμένῳ. Φησὶ τοίνυν ὅτι, ἐπεὶ διακρίνομεν δυνάμει τινὶ οὐ μόνον τὸ λευκὸν ἀπὸ τοῦ μέλανος, ἢ τὸ γλυκὺ ἀπὸ τοῦ πικροῦ, ἀλλ' ἐτι καὶ τὸ λευκὸν ἀπὸ τοῦ γλυκέος, καὶ ἕκαστον 20 αἰσθητὸν ἀφ' ἐκάστου, καὶ αἰσθανόμεθα ὅτι διαφέρουσι, δεῖ τοῦτο γίνεσθαι δι' αἰσθήσεως, διότι τὸ γινώσκειν τὰ αἰσθητά, καθόσον εἰσὶν αἰσθητά, ἐστὶ τῆς αἰσθήσεως· γινώσκομεν γὰρ τὴν διαφορὰν τοῦ λευκοῦ καὶ τοῦ γλυκέος οὐ μόνον ὅσον πρὸς τὸ τί ἐστὶν ἐκατέρου, ὅπερ ἀνήκει τῷ νῶ, ἀλλὰ καὶ ὅσον πρὸς τὴν διάφορον μεταβολὴν τῆς αἰσθήσεως, καὶ τοῦτο 25 ἀδύνατον γίνεσθαι εἰ μὴ δι' αἰσθήσεως. Καὶ εἰ διὰ τίνος αἰσθήσεως γίνεται τοῦτο, μάλιστα δοκεῖ γίνεσθαι διὰ τῆς ἀφῆς, ἣτις ἐστὶ πρώτη τῶν αἰσθήσεων καὶ τρόπῳ τινὶ ρίζα καὶ θεμέλιον πασῶν τῶν αἰσθήσεων, καὶ ἀφ' ἧς ἔχει τὸ ζῶον τὸ λέγεσθαι αἰσθητικόν. Ὅθεν φανερόν ἐστίν, ὅτι ἡ σὰρξ οὐ λέγεται ἔσχατον ὄργανον τῆς αἰσθήσεως τῆς ἀφῆς, διότι, ἐπεὶ διὰ τῆς 30 αἰσθήσεως τῆς ἀφῆς γίνεται ἡ διάκρισις, ἀνάγκη ἐστὶν ἐν αὐτῇ τῇ ἐπαφῇ τῆς σαρκὸς ἀπὸ τοῦ ἀπτοῦ γίνεσθαι τὴν διάκρισιν τοῦ ἀπτοῦ ἀπὸ τῶν ἄλλων αἰσθητῶν· Ἀποδίδεται δὲ αὕτη ἡ διάκρισις τῇ ἀφῇ, οὐ καθὼς ἡ ἀφή ἐστὶν ἰδία αἰσθησις, ἀλλὰ καθὼς ἐστὶ θεμέλιον πασῶν τῶν αἰσθήσεων καὶ προσεχέστερον ἔχουσα πρὸς τὴν πηγαίαν ρίζαν πασῶν τῶν αἰσθήσεων, 35 ἣτις ἐστὶν ἡ κοινὴ αἰσθησις.

Οὐτε δὲ κεχωρισμένοις. Ἐνταῦθα δείκνυσιν, ὅτι τῆς αὐτῆς αἰσθήσεως ἐστὶ τὸ διακρίνειν τὸ λευκὸν ἀπὸ τοῦ γλυκέος. Δυνατὸν γὰρ

τινα πιστεύειν ὅτι διακρίνομεν τὸ λευκὸν τοῦ γλυκέος οὐ μιᾶ τινι δυνάμει ἀλλὰ διαφόροις, καθόσον δηλονότι τῇ γεύσει γινώσκομεν τὸ γλυκὺ, καὶ τῇ ὄψει, τὸ λευκόν. Ἀλλὰ τοῦτο ἀποκλείει λέγων ὅτι οὐκ ἐνδέχεται διακρίνειν, ὅτι τὸ λευκὸν ἐστὶν ἕτερον παρὰ τὸ γλυκὺ κεχωρισμέναις δυνάμεσιν, τουτέστι διαφόροις, ἀλλὰ δεῖ πρὸς τὸ διακριεῖν αὐτὰ καθ' ἑκάστην τὴν δύναμιν ἐγνώσθαι ἡμῖν· τὸ γὰρ διαφόροις δυνάμεσιν αἰσθάνεσθαι τοῦ γλυκέος καὶ τοῦ λευκοῦ οὕτως ἔχει ὡσπερ εἰ διάφοροι ἄνθρωποι αἰσθάνοιντο αὐτῶν, ὁ μὲν τοῦ γλυκέος, ὁ δὲ τοῦ λευκοῦ, ὅσον εἰ ἐγὼ αἰσθάνοίμην τούτου, καὶ σὺ ἐκείνου. Τούτου δὲ κειμένου, φανερόν ἐστιν ὅτι διαφέρουσιν ἀλλήλων τὸ γλυκὺ καὶ τὸ λευκὸν τῷ ἄλλως πάσχειν ἐμὲ ὑπὸ τοῦ γλυκέος, καὶ σὲ ἄλλως ὑπὸ τοῦ λευκοῦ· ἀλλ' ὁμως ἡ διαφορότης αὕτη, οὐκ ἔσται φανερά, ἀλλὰ δεῖ εἶναι ἓνα τὸν λέγοντα ὅτι τὸ γλυκὺ ἄλλο ἐστὶ παρὰ τὸ λευκόν· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἐν τι ἀληθές, δηλονότι τὸ ἄλλο εἶναι τὸ γλυκὺ παρὰ τὸ λευκόν. Δεῖ τοίνυν τοῦτο τὸ ἐν παρὰ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνὸς λέγεσθαι. Ἀλλ' ἡ διάκρισις ἐστὶν ἐρμηνεία τῆς ἐνδοτέρας καταλήψεως. Ὡσπερ οὐκοῦν εἷς ἐστὶν ὁ λέγων, οὕτω δεῖ καὶ ἓνα εἶναι τὸν νοῦντα καὶ αἰσθανόμενον ἄλλο εἶναι τὸ λευκὸν καὶ τὸ γλυκὺ. Λέγει δέ·

f. 326 νοεῖ καὶ αἰσθάνεται, | διότι οὕτω ἔδειξεν ὅτι ἄλλος ἐστὶν ὁ νοῦς παρὰ τὴν αἰσθησιν, ἢ διότι αὕτη ἡ διαφορότης καὶ τῷ νῦν καὶ τῇ αἰσθήσει γινώσκεται. Ὡσπερ τοίνυν χρὴ τὸν ἓνα ἄνθρωπον τὸν λέγοντα ἄλλο εἶναι τὸ λευκὸν τοῦ γλυκέος εἶναι τὸν γινώσκοντα ἑκάτερον, οὕτω δεῖ καὶ μίαν δύναμιν εἶναι ἣ γινώσκει ἑκάτερον· ὁ γὰρ ἄνθρωπος οὐ γινώσκει εἰ μὴ κατὰ τινὰ δύναμιν· καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὁ συμπεραίνει, δηλονότι ὅτι φανερόν ἐστιν μὴ εἶναι δυνατόν κρίνειν τὰ κεχωρισμένα ἢ γοῦν τὰ διάφορα διαφόροις δυνάμεσιν, ἀλλὰ δεῖ εἶναι τὴν αὐτὴν δύναμιν, εἰ' ἧς ἂν τις ἄμφω γινώσκει.

Ὅτι δὲ οὐδ' ἐν κεχωρισμένῳ. Ἐνταῦθα δείκνυσιν, ὅτι δεῖ ἅμα ἑκάτερον γινώσκεσθαι. Φησὶ τοίνυν ὅτι ἐκ τῶν ῥηθησομένων φανερόν ἐσται καὶ ὅτι οὐδ' ἐν κεχωρισμένῳ ἢ γοῦν διαφόρῳ γινώσκουσιν ἑκάτερον.

30 Ὡσπερ γὰρ ὁ κρίνων τινὰ εἶναι διάφορα λέγει τι ἐν καὶ τὸ αὐτό, δηλονότι ὅτι ἕτερόν ἐστι τὸ ἀγαθόν καὶ τὸ κακόν, οὕτω λέγει καὶ πότε θάτερον ἐστίν· λέγει γὰρ ὅτι ἐστὶ θάτερον τότε, ὅταν κρίνη, καὶ τοῦτο αὐτό, τὸ ὅτι ἐστὶ θάτερον, οὐ λέγω κατὰ συμβεβηκός, ὥστε τὸ ὅτε ἀναφέρεσθαι πρὸς τὸν λέγοντα, ὅσον διότι νῦν λέγει ὅτι ἐστὶν ἕτερον, εἰ μὴ λέγει ὅτι νῦν ἐστὶν ἕτερον· τοῦτο γὰρ ἂν ἦν κατὰ συμβεβηκός τῇ πρὸς τὸ λεγόμενον ἀποβλέψει. Ἀλλ' εἰ νῦν λέγει, ὅτι ἐστὶ θάτερον, οὕτω λέγει ὅτι νῦν ἐστὶ θάτερον· τοῦτο δὲ οὐκ ἂν ἠδύνατο εἶναι εἰ μὴ ἅμα αὐτὰ κατελάμβανεν ἐν ἐκείνῳ τῷ ἀκαριαίῳ, ἐν ᾧ κρίνει αὐτὰ εἶναι ἕτερα. Φανερόν τοίνυν,

ὅτι ἄμφω ἅμα γινώσκει. Ὡσπερ τοίνυν ἀχώριστός ἐστιν ἡ δύναμις, τουτέστι μία καὶ ἡ αὐτή, ἣτις γινώσκει ἐκάτερον αὐτῶν, ἐν οἷς κρίνεται ἡ διαφορά, οὕτω δεῖ καὶ ἐν ἀχωρίστῳ χρόνῳ καταλαμβάνειν ἐκάτερον.

Ἄλλὰ μὴν ἀδύνατον. Ἐνταῦθα ἀντιτίθησιν εἰς τοῦναντίον, καὶ περὶ τοῦτο τέσσαρα ποιεῖ· πρῶτον, τίθησι τὴν ἀντίθεσιν. Ἀδύνατόν ἐστι, λέγων, τὸ αὐτὸ καὶ ἀδιαίρετον κινεῖσθαι κατὰ τὰς ἐναντίας κινήσεις ἅμα καὶ ἐν ἀδιαίρετῳ χρόνῳ. Ἄλλ' ὁ νοῦς καὶ ἡ αἴσθησις κινουῦνται ὑπὸ τοῦ νοητοῦ καὶ αἰσθητοῦ, ἐφόσον αἰσθάνονται καὶ νοοῦσιν, τὰ δὲ διάφορα καὶ αἰσθητὰ καὶ ἐναντία διαφόροις καὶ ἐναντίαις κινήσεσι κινουσιν. Ἀδύνατον ἄρα ἐστὶν τὴν αὐτὴν δύναμιν αἰσθητικὴν ἢ νοερὰν ἅμα γινώσκειν τὰ ἐναντία καὶ διάφορα. Δεύτερον, ἐν τῷ· Ἄρ' οὖν, τίθησι μίαν λύσιν, καὶ φησὶν ὅτι τὸ κρίνον τὴν διαφοράν, ἣτις ἐστὶ μετὰ τῶν ἐναντίων ἢ τῶν διαφόρων, ἅμα ὑπάρχει καὶ ἀριθμῷ ἀδιαίρετον καὶ ἀχώριστον, τουτέστιν ἐν ἐστὶ τῷ ὑποκειμένῳ. Ἄλλὰ κατὰ τὸ εἶναι ἐστὶ κεχωρισμένον, τουτέστι λόγῳ ἐστὶ διάφορον. Οὕτω τοίνυν τρόπῳ μὲν τινὶ τὸ ἀδιαίρετον αἰσθάνεται τὰ διαιρετὰ, τουτέστι τὸ διάφορον τὰ διάφορα. Ἄλλῳ δὲ τρόπῳ τὸ ἀδιαίρετον αἰσθάνεται τὰ διαιρετὰ, διότι κατὰ μὲν τὸ εἶναι ἐστὶ διαιρετόν, τουτέστι τῷ λόγῳ, ἀλλὰ τόπῳ καὶ ἀριθμῷ ἐστὶν ἀδιαίρετον, τουτέστι τῷ ὑποκειμένῳ ἐν ἐστὶ. Καὶ φησὶ τόπῳ, διότι διάφοροι δυνάμεις εὐρίσκονται ἐν διαφόροις μέρεσι τοῦ ὀργανικοῦ σώματος. Τρίτον, ἐν τῷ· Ἡ οὐχ οἷόν τε, ἀποδοκιμάζει ταύτην τὴν λύσιν λέγων ὅτι ἀδύνατόν ἐστι τὴν εἰρημένην λύσιν ἐστάναι. Τὸ αὐτὸ γὰρ καὶ ἀδιαίρετον τῷ ὑποκειμένῳ καὶ οὐχὶ τῷ εἶναι, τουτέστι τῷ λόγῳ, δύναται μὲν ἔχειν τὰ ἐναντία κατὰ δύναμιν· ἀλλὰ τὸ ἔχον τὰ ἐναντία ἐν τῷ ἐνεργεῖσθαι, τουτέστι κατ' ἐνεργειαν, δεῖ εἶναι διαιρετόν, καὶ ἀδύνατόν ἐστι τὸ αὐτὸ ἀδιαίρετον ἅμα καὶ ἅπαξ εἶναι λευκὸν καὶ μέλαν· ὅθεν οὐδὲ δυνατόν ἐν τι καὶ τὸ αὐτὸ ἀδιαίρετον ἅμα πάσχειν τὰ εἶδη αὐτῶν, καὶ οὕτως οὐδὲ νοεῖν καὶ αἰσθάνεσθαι, εἰ τὸ νοεῖν καὶ αἰσθάνεσθαι τοιοῦτον ἐστίν, ἧγουν πάσχειν τι. Τέταρτον, ἐν τῷ· Ἄλλ' ὡσπερ, τίθησι τὴν ἀληθῆ λύσιν· καὶ λαμβάνεται αὕτη ἡ λύσις ἐκ παραδείγματος τοῦ σημείου, εἴτουν τῆς στιγμῆς· ἢ γὰρ στιγμή, ἢ μετὰ τῶν δύο μερῶν τῆς γραμμῆς οὔσα, δύναται λαμβάνεσθαι ὡς ἐν καὶ ὡς δύο· ἐν μὲν, καθὸ συνεχίζει τὰ μέρη τῆς γραμμῆς ὡς κοινὸς ὅρος· ὡς δὲ δύο, καθὸ δις χρώμεθα τῇ στιγμῇ, δηλονότι ὡς ἀρχῇ τῆς μιᾶς γραμμῆς, καὶ ὡς τέλει τῆς ἐτέρας. Οὕτω δεῖ νοεῖν καὶ ὅτι ἡ τοῦ αἰσθάνεσθαι δύναμις | διαχεῖται εἰς τὰ ὄργανα τῶν πέντε αἰσθήσεων ἀπὸ f. 326 v τινος μιᾶς κοινῆς ῥίζης, ἀφ' ἧς πρόεισιν ἢ τοῦ αἰσθάνεσθαι δύναμις καὶ πρὸς ἣν δρίζονται πᾶσαι αἱ ἐκάστου τῶν ὀργάνων πάθαι καὶ μεταβολαί. Δύναται τοίνυν τοῦτο θεωρεῖσθαι διχῶς· ἐνὶ μὲν τρόπῳ, καθὼς ἐστὶ μία ἀρχὴ καὶ εἰς ὅρος πασῶν τῶν αἰσθητῶν ἀλλοιώσεων· ἄλλον δὲ τρόπον, καθὼς ἐστὶν ἀρχὴ καὶ ὅρος ταύτης καὶ ἐκείνης τῆς αἰσθήσεως, καὶ 10

τοῦτ' ἔστιν ὃ φησιν, ὅτι ὥσπερ ἡ στιγμή ἐστίν ἢ ἓν, ἢ δύο, οὕτω διαιρετή, ἔστι καὶ ἡ κοινὴ αἰσθητικὴ ἀρχή· οὕτω δέ ἐστι διαιρετή, καθόσον δις χρῆται τῷ αὐτῷ σημείῳ, τουτέστι τῇ ἀρχῇ τῇ αἰσθητικῇ, δηλονότι ὡς ἀρχῇ καὶ ὡς πέρατι τῆς ὀψεως καὶ τῆς ἀκοῆς. Ἐφόσον οὖν τις χρῆται

 5 τῇ αἰσθητικῇ ἀρχῇ ὡς ἐνὶ πέρατι ἀντὶ δύοῖν, ἐπὶ τοσοῦτον δύο κρίνει, καὶ κεχωρισμένα εἰς τὰ λαμβανόμενα, ὥσπερ καὶ κεχωρισμένῃ, τουτέστι διαιρετῇ ἀρχῇ γινώσκοντα. Ἐφόσον δέ ἐστι μία ἐν ἑαυτῇ, οὕτω μιᾷ ἀρχῇ γινώσκει τὴν διαφορὰν ἑκατέρου καὶ ἅμα. Ἐχει τοίνυν αὕτη ἡ αἰσθητικὴ κοινὴ ἀρχή, τὸ ἅμα γινώσκειν πλείω αἰσθητά, ἐφόσον λαμβάνεται δις ὡς

 10 ὅρος δύο μεταβολῶν αἰσθητῶν· ἐφόσον δέ ἐστι μία, κρίνειν δύναται τὴν διαφορὰν θατέρου πρὸς θατέρον. Δεῖ δὲ ταύτην τὴν κοινὴν αἰσθητικὴν ἀρχὴν ἔχειν ὄργανόν τι, διότι ἡ αἰσθητικὴ μοῖρα οὐκ ἔχει ἐνεργεῖαν τινα ἄνευ ὄργανου. Ἐπεὶ τοίνυν τὸ ὄργανον τῆς ἀφῆς διαχεῖται διὰ παντὸς τοῦ σώματος, ἀνάγκη ἐκεῖ εἶναι τὸ τῆς ἀρχῆς ταύτης ὄργανον, ὅπου ἡ

 15 πρώτη ρίζα τοῦ ὄργανου τῆς ἀφῆς, καὶ διὰ τοῦτο ἀνωτέρω εἶπεν, ὅτι εἰ ἡ σὰρξ ἔἵη τὸ ἐσχατὸν ὄργανον τῆς ἀφῆς, ἀπτόμενοι κατὰ τὴν σάρκα διεκρίναμεν ἂν ἐν αἰσθητὸν ἀπ' ἄλλου. Θεωρητέον δὲ ὅτι, εἰ καὶ αὕτη ἡ κοινὴ ἀρχή, διατίθεται καὶ μεταβάλλει πῶς ὑπὸ τῆς ἰδίας αἰσθήσεως, διότι πρὸς τὴν κοινὴν αἰσθησιν κατανωσι πάσαι αἰ πάθαι πασῶν τῶν ἰδίων

 20 αἰσθήσεων ὥσπερ εἰς κοινὸν ὄρον, οὐ μέντοι διὰ τοῦτο ἡ ἰδία αἰσθησίς ἐστιν εὐγενεστέρα τῆς κοινῆς, εἰ καὶ ὅτι μάλιστα τὸ κινεῖν εὐγενέστερόν ἐστι τοῦ κινουμένου, καὶ τὸ ὄρων τοῦ πάσχοντος· ὥσπερ οὐδὲ τὸ ἐξωθεν αἰσθητὸν εὐγενέστερόν ἐστι τῆς ἰδίας αἰσθήσεως, εἰ καὶ κινεῖ ταύτην· ἔστι γὰρ κατὰ τὴν εὐγενέστερον, δηλονότι καθόσον ἐστὶν ἐνεργεῖα λευκὸν καὶ

 25 γλυκύ, πρὸς ὃ ἡ ἰδία αἰσθησίς ἐστιν ἐν δυνάμει· ἀλλ' ἡ ἰδία αἰσθησίς εὐγενεστέρα ἐστὶν ἀπλῶς διὰ τὴν αἰσθητικὴν ἐν αὐτῇ δύναμιν· ἔθεν καὶ εὐγενεστέρω δέχεται τρόπον, δηλονότι χωρὶς ὕλης. Πᾶν γὰρ τὸ δεχόμενόν τι δέχεται τοῦτο κατὰ τὸν ἑαυτοῦ τρόπον. Οὕτω δὲ καὶ ἡ κοινὴ αἰσθησίς εὐγενεστέρω δέχεται τρόπον ἢ ἡ ἰδία, διότι ἡ αἰσθητικὴ δύναμις θεωρεῖται

 30 ἐν τῇ κοινῇ αἰσθήσει ὡς ἐν ρίζῃ καὶ ἦττον διηρημένη. Οὐδὲ δεῖ διὰ τινος ἐνεργείας τῆς κοινῆς αἰσθήσεως τὰ εἶδη τὰ προσλαμβανόμενα ἐν τῷ ὄργανῳ γίνεσθαι ἐν αὐτῇ, διότι πάσαι αἰ αἰσθητικαὶ δυνάμεις εἰς παθητικά, οὐδέ ἐστι δυνατόν μιαν δύναμιν εἶναι ἐνεργητικὴν καὶ παθητικὴν. Θεωρητέον ἐστὶν ἔτι, ὅτι ἡ ἰδία αἰσθησίς ἔχει διακρίνειν μεταξὺ τῶν ἐναντίων

 35 αἰσθητῶν, καθόσον μετέχει τι τῆς κοινῆς αἰσθήσεως τῇ δυνάμει αὐτῆς τῆς κοινῆς αἰσθήσεως, διότι καὶ αὕτη ἡ ἰδία αἰσθησίς ἐστιν εἰς ὅρος διαφορῶν ἀλλοιώσεων γινομένων διὰ τοῦ μέσου ἀπὸ τῶν ἐναντίων αἰσθητῶν. Ἄλλ' ἡ ἐσχάτη κρίσις καὶ ἡ ἐσχάτη διάκρισις ἀνήκει πρὸς τὴν κοινὴν αἰσθησιν. Τελευταῖον ἐπιλογικῶς συμπεραίνει, ὅτι εἴρηται περὶ τῆς ἀρχῆς

 40 καθ' ἣν τὸ ζῷον λέγεται εἶναι αἰσθητικόν, ἢ δυνάμενον αἰσθάνεσθαι.

Leçon IV.

Ἐπειδὴ δὲ δύο διαφοραῖς. Δείξας ὁ Φιλόσοφος, ὅτι αἱ δύο ἐνέργειαι περὶ ὧν ἠπορεῖτο, δηλονότι τὸ καταλαμβάνειν τὰς ἐνεργείας τῶν ἰδίων αἰσθήσεων καὶ τὸ διακρίνειν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς τῶν διαφόρων αἰσθήσεων, οὐχ ὑπερβαίνει τὴν εὐπορίαν τῆς αἰσθητικῆς ἀρχῆς, νῦν βούλεται ζητῆσαι πότερον τὸ φρονεῖν καὶ νοεῖν ἐκβαίνει τὴν εὐπορίαν τῆς αὐτῆς ἀρχῆς, ἢ μή· καὶ περὶ τοῦτο δύο ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσιν ὅτι τὸ φρονεῖν καὶ νοεῖν οὐκ ἀνήκει πρὸς τὴν αἴσθησιν, ὅπερ ἐστὶ δεικνύνααι τὴν αἴσθησιν καὶ τὸν νοῦν μὴ εἶναι ταῦτόν· δεύτερον, δείκνυσιν ὅτι οὐδὲ ἡ φαντασία, ἣτις ἀνήκει πρὸς τὴν αἴσθησιν, ἐστὶ ταῦτόν μετὰ τῆς ἐνεργείας τῆς πρὸς τὸν νοῦν ἀνηκούσης, ἐν τῷ· Φαντασία γάρ. Περὶ τὸ πρῶτον δύο ποιεῖ· πρῶτον, ἐκτίθεται τὴν δόξαν τῶν τιθεμένων τὴν αἴσθησιν καὶ τὸν νοῦν εἶναι ταῦτόν· δεύτερον, ἀπορραπίζει ταύτην, ἐν τῷ· Καίτοι | ἔδει ἅμα. l. 327 Περὶ τὸ πρῶτον δύο ποιεῖ· πρῶτον, τίθησι τὴν δόξαν· δεύτερον, ἀποδίδωσι τὴν αἰτίαν τῆς δόξης, ἐν τῷ· Πάντες γὰρ οὗτοι. Περὶ τὸ πρῶτον δύο ποιεῖ· πρῶτον, τίθησι τὴν δόξαν ἐν τῷ κοινῷ· δεύτερον, εἰσάγει ῥήματα τινῶν φιλοσόφων πρὸς τοῦτο τείνειν δοκοῦντα, ἐν τῷ· Καὶ οἷ γε ἀρχαῖοι. Φησὶ τείνειν, πρῶτον, ὅτι ἐπειδὴ οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι ὠρίζοντο τὴν ψυχὴν κατὰ δύο, δηλονότι κατὰ τε τὴν κατὰ τόπον κίνησιν καὶ κατὰ τὴν γνῶσιν, ἣτις ἐναποκλείει τὴν νοερὰν κρίσιν καὶ τὴν αἴσθησιν, δοκεῖ ἐντεῦθεν ὅτι, κατὰ τὴν αὐτῶν θέσιν, τὸ νοεῖν καὶ φρονεῖν ἐστὶν αἰσθάνεσθαί τι, διότι κὰν τῷ νοεῖν κὰν τῷ αἰσθάνεσθαί ὡσαύτως ἡ ψυχὴ κρίνει καὶ γινώσκει.

Μετὰ ταῦτα λέγων· Καὶ οἷ γε ἀρχαῖοι, δείκνυσιν ὅτι οὐ τοῦτο μόνον ἔπεται ἐξ ὧν κοινῶς ἔλεγον, ἀλλ' ἐναργῶς καὶ διαρρήδη οἱ ἀρχαῖοι εἶπον, ὅτι ταῦτόν ἐστι τό τε διὰ νοῦ φρονεῖν καὶ τὸ αἰσθάνεσθαί· καὶ ὡς ἂν νοηθῶσι τὰ τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων ῥήματα, ἅπερ εἰσαχθήσονται, πῶς ποιούσι πρὸς τὸ προκείμενον, θεωρηθῆσαι δεῖ, ὅτι οὐδὲν σῶμα δύναται ἀπ' εὐθείας δρᾶν εἰς ἐκεῖνο, ὅπερ οὐδενὶ τρόπῳ ἐστὶ σωματικόν. Ἐπειδὴ γοῦν αἱ αἰσθητικαὶ δυνάμεις τρόπῳ τινὶ εἰσὶ σωματικαί, διότι δυνάμεις εἰσὶν ἐργάνου σωματικοῦ, δύνανται ἀλλοιοῦσθαι καὶ μεταβάλλειν τῇ δυνάμει τῶν οὐρανίων σωμάτων, κατὰ συμβεβηκὸς μέντοι, διότι οὔτε ἡ ψυχὴ, οὔτε δυνάμεις τῆς ψυχῆς κινεῖται εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκὸς, κινήθέντος τοῦ σώματος. Καὶ διὰ τοῦτο συμβαίνει ἐκ τῆς ἐντυπώσεως καὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ οὐρανίου σώματος ἀλλοιοῦσθαι καὶ τὴν φαντασίαν καὶ τὴν αἰσθητικὴν ὄρεξιν· ὅθεν καὶ τὰ ἄλογα τὰ τῇ ἰδίᾳ ὄρέξει ἀγόμενα ἐν ταῖς ἰδίαις κινήσεσιν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αἰσθάνονται τῆς ἐράσεως τῶν οὐρανίων σωμάτων, ἐν σφίσιν αὐτῆς ὡσπερ ἐναποματτομένης. Τὸ τιθέναι τοίνυν, ὅτι τὰ οὐράνια σώματα ἔχουσιν ἀπ' εὐθείας δυνάμιν δραστικὴν ἐν τῇ νοερᾷ μοίρᾳ ὅσον πρὸς τὸν

26 ἀρχαίων om A

32 τις avant τῆς add B

35 τὰ avant τῆ om B

νοῦν καὶ τὴν θέλησιν, τιθέναι ἐστὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν θέλησιν δυνάμεις εἶναι σωματικάς. Καὶ τοῦτο βούλονται καὶ ἤχοῦσι ῥήματα τινῶν φιλοσόφων ἀρχαίων. Ἐφη γὰρ Ἐμπεδοκλῆς, ὅτι κὰν τοῖς ἀνθρώποις κὰν τοῖς ἄλλοις ζώοις ἢ θέλησις αὔξει, τουτέστι διεγείρεται ἐν τῷ ἐνεργεῖν πρὸς τὸ παρόν, 5 τουτέστι κατὰ τὴν τῆς παρούσης ὥρας διάθεσιν, ἣτις διάθεσις ἡρτηται τῆς διαθέσεως τῶν οὐρανίων σωμάτων. Ἔθεν ὁ παρὼν χρόνος ἢ ἡ ὥρα αὐτοῖς, δηλονότι τοῖς ἀνθρώποις καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις, ἄλλοια φρονεῖν αἰτία γίνονται· ἐν γὰρ διαφόροις ὥραις καὶ χρόνοις διάφορά τε καὶ διαφόρως ὁ ἄνθρωπος καὶ τὰ ἄλλα ζῶα κρίνειν φαίνονται περὶ τῶν πραγμάτων.

10 Πρὸς τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο ἀνίκει καὶ τὸ Ὀμηρικὸν ἐκεῖνο·

Τοῖς γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,

οἷον γ' ἐπ' ἡμαρ ἄγχισι πατῆρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε,

τὸν ἥλιον λέγων. Λέγεται δὲ ὁ ἥλιος πατῆρ ἀνδρῶν, διότι αἰτία τίς ἐστὶν αὐτὸς τοῦ ἀνθρωπίου γένους· ὁ γὰρ ἄνθρωπος γεννᾷ ἄνθρωπον 15 καὶ ὁ ἥλιος. Λέγεται δὲ πατῆρ τῶν θεῶν ἢ διὰ τὰ οὐράνια σώματα, ἅπερ οἱ ἀρχαῖοι θεοὺς προσηγόρευον, ἃ κατὰ τοὺς ἀστρολόγους τρόπῳ τινὶ κανονίζονται ὑπὸ τοῦ ἡλίου, ἢ διὰ τοὺς ἀνθρώπους, οὓς θεοποιεῖσθαι ἐπίστευον, οἷτινες ἐγεννῶντο τῇ τοῦ ἡλίου δυνάμει. Ἡ δὲ δύναμις τοῦ ἡλίου ἐπ' ἡμαρ λέγεται εἶναι, διότι ἐν ἡμέρᾳ ἡμῖν φαίνεται κινούμενος 20 ἐν τῷ ὑπὲρ ἡμᾶς ἡμισφαίριῳ· ἔθεν καὶ ὑπὸ τῶν ἀστρολόγων ἡμερινὸς πλανήτης ὀνομάζεται. Βούλεται τοίνυν Ὀμηρὸς λέγειν, ὅτι οἱ ἐπιχθόνιοι ἄνθρωποι κληροῦνται τὸν νοῦν ἐκ τῆς τοῦ ἡλίου ἐνεργείας, καὶ ὅτι κατὰ τὴν διαφορὰν τῆς κινήσεως καὶ τῆς θέσεως καὶ τῆς ἐπιβλέψεως τῆς ἡλιακῆς οἱ ἄνθρωποι διαφόρως ἔχουσιν ἐν τῷ νοεῖν. Ἰστέον μέντοι γε ὅτι τοῦτο 25 τὸ ἔπος Ὀμήρου οὐχ ἔλον τέθεικεν ὁ Ἀριστοτέλης, ἀλλὰ μόνον τὴν ἀρχὴν· ἔθεν οὔτε ἐν τῷ ἐλληνικῷ, οὔτε ἐν τῷ ἀραβικῷ κεῖται πλέον τοῦ· Τοῖς γὰρ νόος ἐστίν, ἵνα νοήσωμεν τοῦτο, καθὼς αὐτοὶ εἰώθαμεν, εἰσάγοντές τινα στίχον ἢ γνώμην τινὸς ποιητοῦ, τιθέναι μόνον τὴν ἀρχὴν, ἐπὶ τὴν φανερόν ἢ τὸ ἔπος καὶ γνώριμον. Ἀλλὰ διότι τοῦτο τὸ ἔπος τοῦ Ὀμήρου 30 οὐκ ἦν ἐγνωσμένον παρὰ Λατίνοις, ὁ Βοίτιος ἔλον ἔθηκεν. Δῆλον τοίνυν τὸ συναγόμενον ἐντεῦθεν εἶναι· ὅτι, εἰ τὰ οὐράνια σώματα ἔχουσιν ἀπ' εὐθείας τὸ δρασιτικὸν εἰς τὸν νοῦν καὶ τὴν θέλησιν, ταυτὸν ἐστὶν ὡς ἐὰν τιθῆτις 35 τὸν νοῦν ταυτὸν εἶναι τῇ αἰσθήσει. Πλαγίως μέντοι γε καὶ | οὐ κατ' εὐθείαν ἢ δράσις τῶν οὐρανίων σωμάτων δύναται ἐφάπτεσθαι τοῦ τε νοῦ καὶ τῆς 36 θελήσεως, καθὼς ὁ νοῦς, ἢ ἡ θέλησις συνάπτονται ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐνεργείᾳ ταῖς αἰσθητικαῖς δυνάμεσι. Βλαβέντος γὰρ τι τοῦ ὄργάνου τῆς φαντασίας, ἐμποδίζεται ὁ νοῦς ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐνεργείᾳ· καὶ ἐκ τῆς αἰσθητικῆς ὀρέξεως

10 Odyssée, VI, 136-137

14 αὐτὸς om B

27 καὶ avant αὐτοῖ add B

28 ὅταν B

29 τοῦ Ὀμήρου om B

31 τὸ συναγ. — εἶναι om B

αὐθις ἢ θέλησις ῥέπει πρὸς τὸ θέλειν τι, ἢ μὴ θέλειν. Ἄλλ' ὅμως ἢ θέλησις οὐκ ἐξ ἀνάγκης ἔλκεται ὑπὸ τῆς αἰσθητικῆς ὀρέξεως, ἀλλ' ἔστιν ἐπ' ἀδείας αἰεὶ αὐτῇ ἔπεσθαί τε τῇ ῥοπῇ τῆς αἰσθητικῆς ὀρέξεως, καὶ μὴ· διὰ τοῦτο τὰ οὐράνια σώματα οὐδεμίαν ἀνάγκην τοῖς ἀνθρωπίνοις ἐπάγουσι σώμασι.

Μετὰ ταῦτα, ἐν τῷ· Πάντες γὰρ οὗτοι, δείκνυσι τὴν αἰτίαν τῆς προειρημένης θέσεως. Φανερόν δέ ἐστιν ὅτι, ἀναιρουμένης τῆς διαφορᾶς ἢ διαφέρουσι τινὰ ἀλλήλων, μένουσι ταύτόν, ὡσπερ εἰ τὸ λογικὸν ἀφαιρεθεῖη τοῦ ἀνθρώπου, ὑπολειφθήσεται ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀλόγων ζώων. Αὕτη δέ ἐστιν ἡ διαφορά, ἢ διαφέρει ἢ νοερά γνῶσις τῆς αἰσθητικῆς, ὅτι τὸ αἰσθάνεσθαι ἐστὶ σωματικόν τι· οὐ γὰρ ἔστιν ἡ ἐνέργεια τῆς αἰσθήσεως ἄνευ ὀργάνου σωματικοῦ. Τὸ δὲ νοεῖν οὐκ ἔστι τι σωματικόν διὰ τὸ τὴν ἐνέργειαν τοῦ νοῦ μὴ γίνεσθαι δι' ὀργάνου σωματικοῦ, ὡς μετὰ ταῦτα δειχθήσεται. Οἱ ἀρχαῖοι ἄρα ἐτίθεντο τὴν αἰσθησιν καὶ τὸν νοῦν εἶναι ταύτόν, διότι ἐτίθεντο τὸ νοεῖν εἶναι τι σωματικόν, ὡσπερ καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι. Πῶς δὲ ἐκάτερον τούτων ἐτίθεσαν σωματικόν τι, δείκνυσι διὰ τούτου, ὅτι ἐτίθεντο τὸ τε κατὰ νοῦν φρονεῖν καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι ὡσαύτως συμβαίνειν τῇ δυνάμει τῆς ὁμοιότητος, ὡς ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ εἴρηται, καὶ ἐνόουν ὁμοιότητα κατὰ τὸ εἶναι σωματικόν, ὅλον ὅτι διὰ τῆς γῆς γινώσκεται ἡ γῆ, καὶ διὰ τοῦ ὕδατος τὸ ὕδωρ· ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Ὅθεν ἠκολούθει τὸ αἰσθάνεσθαι καὶ τὸ νοεῖν ἔπεσθαι τῇ σωματικῇ φύσει καὶ τῷ αὐτῷ τρόπῳ, καὶ οὕτως ἔπεται τὸ αἰσθάνεσθαι καὶ νοεῖν εἶναι ταύτόν.

Ἐφεξῆς λέγων· Καί τοι ἔδει, ἀποδοκιμάζει τὴν προειρημένην θέσιν, καὶ πρῶτον μὲν ὅσον πρὸς τὴν αἰτίαν· δεύτερον δὲ ὅσον πρὸς αὐτὴν τὴν θέσιν, ἐν τῷ· Ὅτι μὲν οὖν. Φησὶ ταίνυν, πρῶτον, ὅτι οἱ φιλόσοφοι ἀποδιδόντες αἰτίαν τῆς γνῶσεως εἶναι τὴν ὁμοιότητα τοῦ γινώσκοντος πρὸς τὸ γνωστόν, ὡφειλον καὶ τινὰ αἰτίαν ἀποδοῦναι τῆς ἀπάτης, διότι ἡ ἀπάτη μᾶλλον δοκεῖ ὡφειῶσθαι τοῖς ζώοις ἢ ἡ γνῶσις ὅσον κατὰ τὴν κατάστασιν τῆς αὐτῶν φύσεως· ὀρώμεν γὰρ ὅτι οἱ ἀνθρωποὶ ἐξ ἑαυτῶν ἀπατᾶσθαι καὶ πλανᾶσθαι δύνανται· πρὸς δὲ τὸ τὴν ἀλήθειαν ἐπιγινώσκειν δεῖ αὐτοὺς παρ' ἄλλων διδάσκεσθαι· καὶ πάλιν πλείω χρόνον ἐστὶν ἡ ψυχὴ ἐν ἀπάτῃ ἢ ἐν τῇ γνῶσει τῆς ἀληθείας, διότι πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας γνῶσιν μόλις ἀφικνεῖται μετὰ μακροῦ χρόνου σπουδῆν. Καὶ δραστήριος μὲν ἐστὶν οὗτος ὁ λόγος κατὰ τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων, τῶν τιθέντων τὴν γνῶσιν ἐνυπάρχειν τῇ ψυχῇ ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῆς φύσεως, ὡσανεὶ τῆς ψυχῆς, διὰ τὸ συνεστάναι αὐτὴν ἐκ τῶν ἀρχῶν, ἔχειν τὸ μὴ μόνον εἶναι ἐν δυνάμει πρὸς τὰ γνωστά, ἀλλὰ καὶ ἐνεργεῖα εἶναι γινώσκουσαν. Δυνατὸν μέντοι πρὸς τοῦτο διπλῆς ἀποκρίσεως εὐπορήσαι· πρῶτον μὲν, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι φιλό-

σοφοί οὐκ ἐπίστευόν τινα ἀπάτην εἶναι· ἐτίθεντο γὰρ πάντα τὰ δοκοῦντα εἶναι ἀληθῆ, ὡς προεῖρηται, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἔμελλον ἀποδιδόναι τῆς ἀπάτης αἰτίαν. Ἄλλω δὲ τρόπῳ δυνατὸν πρὸς ἐκεῖνο ἀποκρίνασθαι, ὅτι ἐξ αὐτοῦ τούτου, τοῦ λέγειν αἰτίαν τῆς γνώσεως εἶναι τὸ τὴν ψυχὴν ἀπτεσθαι τοῦ ὁμοίου αὐτῆ, δίδονται νοεῖσθαι ὅτι αἰτία τῆς ἀπάτης ἐστὶ τὸ τὴν ψυχὴν ἀπτεσθαι τοῦ ἑαυτῆ ἀνομοίου. Τοῦτο τοίνυν ἐστὶν ὁ συμπεραίνεται ὅτι, ἐπειδὴ οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι οὐκ ἀποδεδώκασιν αἰτίαν τῆς ἀπάτης, ἐντεῦθεν ἀνάγκη ἐστὶν ἢ πάντα τὰ φαινόμενα εἶναι ἀληθῆ, ὡς τινες εἶπον, ἢ τὴν ἀφήν, ἢ ἀπτεταὶ ἢ ψυχὴ τοῦ ἑαυτῆ ἀνομοίου, εἶναι τῆς ἀπάτης αἰτίαν· τὸ γὰρ ἀπτεσθαι τοῦ ἀνομοίου δοκεῖ εἶναι ἐναντίον τῷ γινώσκειν τὸ ἑαυτῆ ὁμοίον. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἀποδοδοκίμασται ἐν τετάρτῳ τῶν μετὰ τὰ φυσικά. Ὅθεν προχωρεῖ πρὸς τὴν τοῦ δευτέρου ἐξέτασιν, ἐν τῷ· Δοκεῖ δέ.

Φανερόν γάρ ἐστιν, ὅτι τὸ ὅμοιον καὶ ἀνόμοιον εἰσὶν ἐναντία. Ἄλλὰ f. 328 περὶ τὰ | ἐναντία τῷ αὐτῷ τρόπῳ τὴν γνῶσιν ἔχει ὁ ἄνθρωπος καὶ τὴν ἀπάτην, διότι· ὁ θάτερον τῶν ἐναντίων γινώσκων γινώσκει καὶ τὸ λοιπόν, καὶ ὁ πλανώμενος ἐν τῷ ἐνὶ πλανᾷται κἂν τῷ ἑτέρῳ τοῦτ' ἐστὶν ὁ φησιν, ὅτι ἢ ἐπιστήμη καὶ ἢ ἀπάτη δοκεῖ καὶ αὐτῆ εἶναι τῶν ἐναντίων. Οὐκ ἄρα ἐστὶ δυνατὸν τὸ τὴν ἀφήν τοῦ πράγματος τοῦ ὁμοίου αἰτίαν εἶναι τῆς ἀληθεύς γνώσεως, καὶ τὴν ἀφήν τοῦ ἀνομοίου πράγματος εἶναι αἰτίαν τῆς ἀπάτης, διότι οὕτως ἦν ἂν ἢ ἐπιστήμη περὶ τοῦ ἐνὸς τῶν ἐναντίων, καὶ ἢ ἀπάτη περὶ τοῦ λοιποῦ.

Ἐφεξῆς λέγων· Ὅτι μὲν οὖν, ἀποδοκιμάζει τὴν θέσιν, δεικνύς ὅτι οὔτε τὸ φρονεῖν, οὔτε τὸ νοεῖν ἐστὶ ταῦτόν τῷ αἰσθάνεσθαι· ταῦτα δὲ τὰ δύο τῆ νοερᾷ γνώσει ἀποδίδονται· ὁ γὰρ νοῦς ἔχει τὸ κρίνειν, ὅπερ ἐνταῦθα λέγεται φρονεῖν, καὶ τὸ καταλαμβάνειν εἴτουν ἀντιλαμβάνεσθαι, ὅπερ ἐνταῦθα λέγεται νοεῖν. Πρῶτον οὖν δείκνυσιν ὅτι τὸ αἰσθάνεσθαι οὐκ ἐστὶ ταῦτόν ὅπερ τὸ φρονεῖν λόγῳ τοιούτῳ. Τὸ αἰσθάνεσθαι ἐνεστι πᾶσι τοῖς ζώοις, τὸ δὲ φρονεῖν οὐκ ἐνεστι πᾶσιν, ἀλλ' ὀλίγοις. Τὸ φρονεῖν ἄρα οὐκ ἐστὶ ταῦτόν ὅπερ τὸ αἰσθάνεσθαι. Λέγει δὲ ὅτι τὸ φρονεῖν ὀλίγοις ἐνυπάρχει τῶν ζώων, καὶ οὐχ ἔτι ἐνυπάρχει τοῖς ἀνθρώποις μόνοις διὰ τὸ καὶ ἐνια τῶν ζώων μετέχειν τι τῆς φρονήσεως καὶ σοφίας τινός, καθὼς κρίνουσιν ὀρθῶς περὶ τῶν ποιητέων κατὰ φυσικὴν ὑπόληψιν εἴτουν φαντασίαν. Δεύτερον, ἐν τῷ· Ἄλλ' οὐδὲ τὸ νοεῖν, δείκνυσιν ὅτι τὸ νοεῖν οὐκ ἐστὶ ταῦτόν τῷ αἰσθάνεσθαι διὰ δύο μέσων, ὧν τὸ πρῶτον τοιοῦτον ἐστὶ. Τῷ νοεῖν ἀρμόζει τὸ ὀρθῶς καὶ τὸ οὐκ ὀρθῶς· τὸ μὲν γὰρ ὀρθῶς ἀρμόττει τῷ νοεῖν κατὰ τε τὴν ἐπιστήμην, ἣτις ἐστὶ τῶν θεωρη-

τῶν καὶ ἀναγκαίων, καὶ κατὰ τὴν φρόνησιν, ἥτις ἐστὶν ὀρθὸς λόγος τῶν ἐνδεχομένων προνοητῶν, καὶ κατὰ τὴν δόξαν τὴν ἀληθῆ, ἥτις ἔχει μὲν πρὸς ἑκάτερον τούτων, οὐ μόντοι διωρισμένως πρὸς θάτερον τῶν ἀντικειμένων, ὡς ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ φρόνησις, ἀλλὰ πρὸς θάτερον μετὰ τινος ἐνδοιασμῶ καὶ ὑποψίας τοῦ λοιποῦ. Τὸ δὲ μὴ ὀρθῶς ἀρμόζει τῷ νοεῖν 6 κατὰ τὰναντία τούτων, τουτέστι κατὰ τὴν ψευδῆ ἐπιστήμην καὶ τὴν ἀφροσύνην καὶ τὴν ψευδῆ δόξαν. Τῷ δὲ αἰσθάνεσθαι οὐ προσίκει εἰ μὴ τὸ ὀρθῶς διὰ τὸ τὴν αἰσθησὶν περὶ τὰ ἴδια αἰσθητὰ αἰεὶ ἀληθῆ εἶναι. Τὸ αἰσθάνεσθαι ἄρα καὶ τὸ νοεῖν οὐκ εἰσι ταυτόν. Καὶ διότι δύναται ἄν τις λέγειν, ὅτι τὸ ὀρθῶς νοεῖν ἐστὶ ταυτόν τῷ αἰσθάνεσθαι, διὰ τοῦτο ἐπάγει 10 ἄλλο μέσον πρὸς τὸ ἀποκλείσαι τοῦτον τὸν λόγον, ὃ δὴ μέσον τοιοῦτον ἐστίν. Τὸ αἰσθάνεσθαι ἐνυπάρχει τοῖς ζῴοις πᾶσι, τὸ δὲ φρονεῖν οὐχί, τὸ δὲ νοεῖν οὐχί, ἀλλὰ μόνον οἷς ἔνεστι λόγος, δηλονότι τοῖς ἀνθρώποις, οἱ διὰ τῆς τοῦ λόγου ζητήσεως τὴν κατάληψιν τῆς νοητῆς ἀληθείας πορίζονται, εἰ καὶ αἱ χωρισταὶ οὐσίαι, ὑψηλοτέρου τυγχάνουσαι νοῦ, αὐτίκα 16 καὶ χωρὶς ζητήσεως νοοῦσι τὴν ἀλήθειαν. Καὶ τὸ ὀρθῶς ἄρα νοεῖν οὐκ ἐστὶ ταυτόν τῷ αἰσθάνεσθαι.

Ἐφεξῆς λέγων· Φαντασία γάρ, δείκνυσιν ὅτι ἡ ὑπόληψις ἢ ἐπομένη τῷ νῷ ἐστὶν ἄλλο παρὰ τὴν φαντασίαν, ἥτις ἔπεται τῇ αἰσθήσει. Καὶ περὶ τοῦτο δύο ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσιν ὅτι ἡ φαντασία οὐκ ἐστὶν ὑπό- 20 ληψις· δεύτερον, ζητεῖ τί ἐστὶν ὑπόληψις, ἐν τῷ· Περὶ δὲ τοῦ. Περὶ τὸ πρῶτον τρία ποιεῖ· πρῶτον, προτίθησι τὸν σκοπὸν καὶ φησὶν ὅτι ἐκ τούτου φαίνεται, ὅτι ἡ αἰσθησις καὶ ὁ νοῦς διαφέρουσιν, διότι ἡ φαντασία ἕτερον τί ἐστὶ καὶ τῆς αἰσθήσεως καὶ τοῦ νοῦ, καίτοι τῆς φαντασίας οὐ γινομένης ἄνευ αἰσθήσεως· ἀκολουθεῖ γὰρ τῇ αἰσθήσει, ὡς μετὰ ταῦτα 26 ῥηθήσεται, καὶ χωρὶς φαντασίας οὐ γίνεται ὑπόληψις. Οὕτω γὰρ δοκεῖ ἔχειν ἡ φαντασία πρὸς τὴν αἰσθησὶν ὡς ἡ δόξα πρὸς τὸν νοῦν. Ἐν δὲ τοῖς αἰσθητοῖς πράγμασιν, ὅποταν τινὸς αἰσθανώμεθα, διῖσχυριζόμεθα οὕτως εἶναι· ἔταν δὲ κατὰ τὴν φαντασίαν τι βλέπωμεν, οὐ διῖσχυριζόμεθα οὕτως εἶναι, ἀλλὰ οὕτω δοκεῖν ἢ φαίνεσθαι ἡμῖν. Ἀπὸ γὰρ τοῦ 30 φαίνεσθαι καὶ δοκεῖν λαμβάνεται τὸ τῆς φαντασίας ὄνομα, ὡς μετὰ ταῦτα ῥηθήσεται. Ὅμοίως καὶ περὶ τὰ νοητὰ, ὅταν τι νοῶμεν, διῖσχυριζόμεθα οὕτως εἶναι· ὅποταν δὲ δοξάζωμεν, οὐχ οὕτως εἶναι, ἀλλ' οὕτω δοκεῖν ἢ φαίνεσθαι ἡμῖν. Ὅσπερ τοίνυν ἡ φαντασία ζητεῖ τὴν αἰσθησὶν, οὕτω καὶ τὸ δοξάζειν ζητεῖ τὴν φαντασίαν. 35

Δεύτερον, ἐν τῷ· Ὅτι δὲ οὐκ ἐστὶν ἡ αὐτή, δείκνυσιν ὅτι οὐκ ἐστὶ ταυτόν φαντασία καὶ ὑπόληψις δυοῖς λόγοις, ὧν ὁ πρῶτος τοιοῦτος

2 προνοητῶν: παθητῶν B   6-7 ἀφροσύνην: ἄγνοιαν B   12-13 τὸ δὲ φρονεῖν οὐχί, τὸ δὲ νοεῖν οὐχί sic codd.   26 ῥηθήσεται: δειχθήσεται B

ἔστι. Τὸ πάθος τῆς φαντασίας ἔστιν ἐν ἡμῖν, ὁπότεν βουλώμεθα, διότι ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τῇ ἡμετέρᾳ ἔστι μορφώσασθαι τι καὶ τυπῶσαι ὡσπερ φαί-
 1. 328 * νόμενον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν, | οἷον ὄρη χρυσᾶ, ἢ ὅ τι ἂν βουλη-
 θεῖημεν, ὡς δῆλόν ἐστιν ἐκ τῶν ἀναμιμνησκομένων καὶ τυπούντων ἑαυτοῖς
 6 εἰδῶλα τῶν δοκούντων αὐτοῖς πρὸς βουλήσεως εἶναι. Ἄλλὰ τὸ δοξάζειν
 οὐκ ἔστιν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐξουσίᾳ, διότι ἀνάγκη τὸν δοξάζοντα λόγον ἔχειν,
 δι' οὗ δοξάζοι ἂν τὸ ἀληθές, ἢ τὸ ψεῦδος. Ἡ ἄρα δόξα οὐκ ἔστι ταῦτόν
 ὅπερ ἡ φαντασία. Δεύτερον, τίθησι λόγον, ἐν τῷ· Ἔτι δὲ ὅταν, καὶ
 ὁ λόγος ἔστι τοιοῦτος. Ἐκ τῆς δόξης αὐτίκα ἔπεται πάθος ἐν τῇ ὀρέξει,
 10 διότι ὁπότεν δοξάζωμεν εἶναι τι βαρὺ, ἢ φοβερόν, αὐτίκα συμπάσχομεν
 λυπούμενοι, ἢ φοβούμενοι· ὁμοίως δὲ καὶ εἴ τι θαρραλέον εἴη, τουτέστι
 περὶ οὗ τις ἐφείλει θαρρεῖν καὶ ἐλπίζειν, αὐτίκα ἔπεται ἡ ἐλπίς ἢ ἡ χαρά.
 Ἄλλὰ πρὸς τὴν φαντασίαν οὐκ ἔπεται αὐτίκα τὸ πάθος ἐν τῇ ὀρέξει,
 διότι ὁπότεν φαίνεται ἡμῖν τι κατὰ τὴν φαντασίαν, ὁμοίως ἔχομεν ὡσπερ
 16 εἰ θεωροῦμεν τινα ἐν γραφῇ φοβερά, ἢ ἐλπιστά. Ἡ ἄρα δόξα οὐκ ἔστι
 ταῦτόν ὅπερ ἡ φαντασία. Ταύτης δὲ τῆς διαφορᾶς λόγος ἐστίν, ὅτι ἡ
 ὄρεξις οὐ πάσχει οὔτε κινεῖται ὑπὸ τῆς ἀπλῆς ἀντιλήψεως τοῦ πράγματος,
 οἷαν προτίθησιν ἡ φαντασία, ἀλλὰ δεῖ ἀντιλαμβάνεσθαι τοῦ πράγματος
 μετὰ τοῦ λόγου τοῦ ἀγαθοῦ, ἢ τοῦ κακοῦ, καὶ τοῦ συμφέροντος ἢ τοῦ
 20 βλαβεροῦ, καὶ τοῦτο ποιεῖ ἡ δόξα ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἐν τῷ συντιθέναι
 καὶ διαιρεῖν, ὁπότεν δοξάζωμεν τοῦτο μὲν εἶναι φοβερόν ἢ κακόν, ἐκεῖνο
 δὲ εἶναι ἐλπιστόν ἢ ἀγαθόν. Ἡ δὲ φαντασία οὐ συντίθησιν οὐδὲ διαιρεῖ,
 πάσχει μόντοι γε ἡ τῶν ζώων ὄρεξις ὑπὸ φυσικῆς ὑπολήψεως, ἥτις ἐνεργεῖ
 ἐν αὐτοῖς ὅπερ ἡ δόξα ἐν τοῖς ἀνθρώποις.

25 Τρίτον, ἐν τῷ· Εἰσὶ δὲ καὶ αὐτῆς, φησὶν ὅτι, ἐπεὶ πρὸς τὴν
 νοερὰν ἀντίληψιν πολλὰ ἀνήκουσιν, δηλονότι ἐπιστήμη, φρόνησις καὶ δόξα
 καὶ τὰ τούτων ἐναντία, περὶ τῆς τούτων διαφορᾶς οὐ δεῖ ἐνταῦθα καὶ νῦν
 πραγματεύεσθαι, ἀλλ' ἐτέρωθι, δηλονότι ἐν τῷ ἕκτω τῶν ἡθικῶν.

Leçon V.

80 Περὶ δὲ τοῦ νοεῖν, ἐπεὶ ἕτερον τοῦ αἰσθάνεσθαι. Δείξας
 ὁ Φιλόσοφος ὅτι ἡ φαντασία οὐκ ἔστι δόξα, ἐνταῦθα ἄρχεται ἀνιχνεύειν
 τί ἐστι, καὶ πρῶτον φησὶ περὶ τίνος ἐστὶν ὁ σκοπός· δεύτερον, ἐπεξεργά-
 ζεται, ἐν τῷ· Εἰ δὲ ἔστι. Φησὶ τοίνυν, πρῶτον, ὅτι ἐπειδὴ δέδεικται
 85 ὅτι τὸ νοεῖν ἐστὶν ἕτερον τοῦ αἰσθάνεσθαι καὶ πρὸς θάτερον μὲν τούτων
 ἀνήκει ἡ δόξα, δῆλον πρὸς τὸν νοῦν, πρὸς δὲ τὸ λοιπὸν ἡ φαντασία,

4 ἔσται B   5 δοξαστόν B   10 δοξάζωμεν: διδάζωμεν B   11 δὲ om B
 13 ἐν τῇ ὀρέξει om B   20 ἡ δόξα: ἡδέως B   26 καὶ avant δόξα om B
 31 ἐπεὶ — αἰσθάνεσθαι om A